

Pietari

Osa II

Oleskelu kustantajan kirjailijatalossa ranskalaisessa pikkukaupungissa kuutisenkymmentä kilometriä Pariisista länsilounaaseen vei meidät muutama vuosi sitten museokäynnille paikalliseen linnaan. Esillä oli suurikokoinen maalaus, jossa taiteilija kuvaa suurieleisesti Pietari Suuren vierailua linnanemännän luona joskus 1600-luvun loppupuolella. Kyseessä ei ollut syrjähyppy eikä mikä tahansa visiitti, vaan nuoren Venäjän tsaarin kunniakäynti itseään huomattavasti vanhemman Madame de Maintenonin luona. Eikä syyttä, sillä tämä oli Ludvig IV:n rakastajatar ja puolisolainen aviovaimo, joka piti vaatimatonta hoviaan säädylisellä mutta mukavalla etäisyydellä aurinkokuninkaan huomattavasti loisteliaammasta Versailles'n linnasta.

Pietari ei matkailut lännessä vain huvikseen. Kooltaan tsaari oli suuri tai sitten ei, mutta liikanimetään Suuri hän ei tuolloin vielä ollut ansainnut. Sitäkin suurempi oli hänen unelmansa — jos Steven Spielberg tekisi miehestä filmin, se voisi hyvinkin alkaa päähenkilön pateettisella huudahduksella I have a dream. Hänen visionsa oli kuitenkin ratkaisevasti raadollisempi kuin Martin Luther Kingillä. Motiivien ymmärtämiseen riittää paasikivimäinen vilkaisu karttaan, kuten suurpoliittisissa strategioissa yleensäkin.

Tsaari oli valistusajan lapsi, rationaalinen ja hullunrohkea. Hän halusi kääntää selkensä Moskovalle,

takapajuiselle venäläisyydelle, itäiselle barbarialle. Mutta tämä koski vain päämääriä. Keinot olivat yhtä raakoja kuin Iivana Julmalla konsanaan. Yksinvallan perinne on raskas.

Yhteydet kehittyneeseen länteen olivat helpompia meritse kuin maitse. Vaaransa molemmilla, mutta myrsky, karikot ja Ruotsin laivasto olivat jotenkin kunniakkaampia vastustajia kuin lieju, lumi ja Ruotsin armeija. Kaupunki Suomenlahden pohjukassa oli välttämätön sekä kaupankäynnin, hyökkäyksen että puolustamisen kannalta.

Merenkulun turvaaminen selittää venäläisten vuosisataisia pyrkimyksiä hallita Viipuria, Kannasta, Suomenlahden saaria, Hankoa, Porkkalaa tai, varmuuden vuoksi ja tilaisuuden tullen, koko Suomea ja kaikkia Baltian maita. Ruotsalaiset syytivät venäläisiä järjettömästä laajentumishalusta eli täsmälleen samasta asiasta kuin mihin he itse syyllistyivät harjoittaessaan omaa vähintään yhtä järjetöntä suurvalta-politiikkaansa. Kyseessä oli ikiaikainen psykologinen symmetria, joka toteutuu tälläkin hetkellä yhdysvaltalaisen ja talibanien välisessä konfliktissa.

Paras paikka uudelle kaupungille sattui olemaan suo. Turhaan ei tsaarin katse suuntautunut Euroopan kanava-kaupunkeihin. Venetsiasta ja Amsterdamista hän oppi, että liikkuminen vesitse on myös pienessä mittakaavassa helpompaa. Niinpä Nevan palatsit rakennettiin kiinni rantaan. Ruhtinas saattoi astua katosveneeseensä tai vällyrekeensä suoraan omilta paraatiportailta, kuraisia teitä, kolisevia karrjyja ja takaovia käyttämään tuomitun palvelusväen häiritsemättä. Siirtyminen saarelta toiselle sujui ilman siltoja. Ratkaisu oli sekä käytännöllinen, aristokraattinen että romanttinen. Nykyiset kadut rakennusten ja kanavien välissä ovat myöhempää perua.

Pian Pietarissa käyntimme jälkeen luen lehdestä korkean venäläisen virkamiehen lausunnon, jonka

mukaan Helsingin, Pietarin ja Moskovan välisistä matka-ajoista tullaan lähivuosina leikkaamaan useita tunteja. Ensimmäinen reaktioni on että ahaa, vihdoinkin turhautuntuisia viivytyksiä Vainikkalassa, Viipurissa ja Pietarissa aiotaan lyhentää. Mutta vielä mitä. Keinoksi hän esittää junien nopeuksien rajua nostamista. Miksi?

Siksi, että pysähdyksiä tarvitaan byrokratian ylläpitämiseksi ja tullihenkilökunnan työllistämiseksi. Tosin oppaamme on kertonut, että ainakin Pietarissa pimeitä rakennustöitä riittää miten paljon tahansa, mutta totta kai passien leppoisa leimailu aina telineillä keikkumisen voittoa.

Mutta ennen kaikkea siksi, että teknologinen ratkaisu kuulostaa kansan korvissa komeammalta kuin hallinnollinen. Se toteutuuko suunnitelma on yhdentekevää. Hyvin sanottu on puoliksi tehty, oikein hyvin sanottu kokonaan tehty. Katteettomat lupaukset unohtuvat, mutta retoriikka muistetaan.

Näitä sääntöjä vallanpitäjät eivät unohda, tai jos unohtavat, havaitsevat pian pudonneensa niiden tavallisten ihmisten joukkoon, joiden elämä on verta, hikeä ja kyyneleitä. Tämän tietää myös venäläinen lausunnon antaja. Valistunut veikkaukseni onkin, että tuskinpa seuraavienkaan sukupolvien junat puksuttelevat Pietarin ja Helsingin väliä sen nopeammin kuin nykyiset.

Ajatuksenjuoksun edettyä tähän saakka saan déja vu -elämyksen. Mieleen palautuvat yli kymmenvuotiset kokemukseni niin kutsutuista kehitysmaista. Miksi käytän etuliitettä niin kutsuttu? Siksi, että kehitysmaa on länsimaalaisten keksimä uuskolonialistinen termi, johon sisältyy se piiloajatus, että näin leimatut yhteiskunnat pyrkivät kaikin voimin kohti meidän materiaalista elintasoamme ja niiden myötä myös meidän arvojamme.

Tämä on totta tai sitten ei. Mutta varmaa on, että käsitteen itsestään selvä käyttö torjuu kulttuuristen käytäntöjen erilaisuuksia ja samanlaisuuksia kos-

kevaa ymmärrystä. Ennakkoluuloiset suomalaiset ihmettelevät miten nuo miljoonat venäläiset yleensä ja pietarilaiset erityisesti kestävätkin kurjat olosuhteensa, millä ilveellä he tulevat toimeen. Kysymykseen voi vastata vain, jos tietää jotain kyseisen maan, alueen, kaupungin tai väestönosan hengissä pysymisen strategioista.

Suomessa selviytymisen sanotaan perustuvan korkeaan verotukseen ja suhteellisen vähäiseen oma-aloitteisuuteen, jotka ovat ankkuroituneet demokratian, ihmisoikeuksien, tasa-arvon, vapaaehtoisuuden lainkuuliaisuuden ja yksilöllisyyden lyhytaikaisiin perinteisiin.

Venäjällä selviytymisen sanotaan perustuvan vähäiseen verotukseen ja suhteellisen korkeaan oma-aloitteisuuteen, jotka ovat sidottuja yksinvallan, auktoriteettiuskon, hierarkkisten organisaatioiden, byrokratian, pakotetun lainkuuliaisuuden ja kollektiivisuuden pitkäaikaisiin historioihin.

Venäläiset käytännöt ovat vielä ristiriitaisempia kuin suomalaiset. Luontaistalouden sekä mustien ja harmaiden markkinoiden suhteellisen suuret osuudet kansantaloudessa vääristävät tilastoja. Pieni ja vähän suurempikin rikollisuus, lahjonta ja nyt myös äärimmäinen rikkaus ovat osa elämäntapaa, mutta niin ovat myös sattumanvaraiset lait ja rangaistukset. Ympäristönsuojelu on tuntematon käsite. Fatalismi ja äärimmäinen köyhyys heikentävät sitkeän elämänhalun sekä sukujen, perheiden ja ihmisten keskinäisen solidaarisuuden myönteisiä vaikutuksia. Miettimisen arvoinen paradoksi on se, että keskimäärin suomalaiset taitavat silti olla tyytymättömämpiä elämäänsä kuin venäläiset.

Survival-valikoimat ovat kaikissa yhteiskunnissa erittäin hitaasti muuttuvia. Tätä taustaa vasten länsimaiden ja varsinkin Yhdysvaltojen odotukset länsimaisten normien nopeasta omaksumisesta taloudellisen avun seurauksena ovat lapsellisia. Aikajännettä ei mitata vuosissa vaan kymmenissä, jopa sadoissa vuosissa. Mitään takeita ei sitä paitsi

ole siitä, että vaurastumisen myötä syntyneet uudet arvot olisivat samoja kuin länsimaissa nyt.

Pietarin turvattomuudesta on kirjoitettu niin paljon, että luultavasti joka toinen suomalais-turisti säilyttää rahojaan puseron alle piilotetussa laukussa. Pelko osoittautuu liioitelluksi. Öinen Pietari vaikuttaa rauhallisemmalla kuin öinen Helsinki. Ei ihme, että ruokapaikan nuori miestarjoilija vaikuttaa hämmentyneeltä joidenkin (meidän seurueeseemme kuulumattomien) suomalaisten joutuessa laskua maksaessaan paljastamaan vatsalätkinsä.

Illalla menemme korkeatasoiseksi luokiteltuun ravintolaan, mikä näkyy siinä, ettei ruokalistan hintoja ilmoiteta ruplissa vaan salaperäisessä valuutassa nimeltä unit. Lasku maksetaan kuitenkin ruplissa, jolloin meille valkenee, että yksikön arvo on kunnan juomarahaa verran ylöspäin pyöristetty dollarin kurssi.

Ympäristö, ruoka ja viini ovat kuin suoraan länsimaista. Viisitoistavuotiaalta vaikuttava tarjoilijatyttö korvaa puutteellisen englannin kielen taitonsa punastamalla. Vanhat Suomi-filmit mieleen tuova täti soittelee pianopoturia, joka koostuu vanhat Suomi-filmit mieleen tuovista sävelmistä. Kesken pääruoan keittiön ovesta ilmestyy kauhtuneeseen frakkiiin sonnustautunut vanha mies. Ryhdistäytyttyään ja rykäistyään hän kajauttaa sarjan kaikkeihin kuluneimpia ooppera-aarioita bravuurilla, joka mahtuisi tuhannen hengen konserttisaliin, mutta ylittää sekä olohuoneen kokoisen ravintosalin kapasiteetin että harvalukuisten vieraiden sietokyvyn.

Yksi hengissä selviytymisen ilmene-mismuodoista, ajattelen taputtaessani, ja yritän eläytyä eläkeläistenorin elämään. Illan päätteeksi hän kiiruhtaa nuottisalkku kinalossa läpi öisen kaupungin ehtiäkseen viimeiseen metroon, kävelee päätepyhäkiltä ruohotuneiden katujen ja hoitamattomien pihojen kautta omaan betonikolossiinsa,

nousee portaat viimeisillä voimillaan koska hissi on rikki, heittäytyy sängylle joka on erotettu verholla huoneen muiden asukkaiden reviiireistä ja alkaa lukea Pushkinin runoja 25 watin yölampun punertavassa kajastuksessa.

Keskeytän kuvitelman häpeissäni. Pääsevätkö venäläiset milloinkaan irti omien myyttiensä ja suomalaisten kliseiden puristuksesta?

Feodaalisen Pietarin fyysinen ympäristö ja taidekokoelmat kiinnostavat seuruettamme siksi, että valtaosa on alan ammattilaisia eli taidehistorioitsijoita.

Kiehtovin on mielestäni kahden-toista kollegion rakennus Vasilinsaarella. Ei niinkään ulkoasunsa vuoksi, vaan koska siinä näkyy konkreettisesti, kiveen hakatussa ja kirjavaksi maalatussa muodossa Pietari Suuren ja hänen aikalaisensa käsitykset valtion hallinnosta. Kullekin ministeriölle varataan samanpituisen pätkä huonealaa. Uusille yksiköille tai vanhojen laajentumiselle ei ole tarvetta. Ratkaisu on lopullinen, koska tsaarin valtarakenne on ikuinen.

Paremminkin Eremitaasin taidekokoelmat muistan sen eteen sijoituneen torvisoitokunnan, joka kajauttaa pätkän Maammelauluja kuultuaan meidän puhuvan suomea eikä kukaan antanut heille kolikkoakaan. Paremminkin kuin Hotel European tai Astorin entiseen loistoon palautetut interiöörit muistan sisäänkäyntien luona norkoilevat merusukset, jotka pyytävät kyydistä viisi kertaa korkeampaa hintaa kuin ladakollegansa kulman takana.

Mutta kaikkein parhaiten muistan suomalaiset matkatoverini. Ei kaikkia eikä sinänsä, mutta pietarilaisessa kontekstissa. Päinvastoin kuin joku tarkkänäköiseksi itseään luuleva lukija ehkä arvelee, tällä ei ole mitään tekemistä sen kanssa, että muutamaa loistavaa poikkeusta lukuun ottamatta osanottajat ovat naisia.